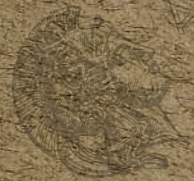

204

ΜΙΛΤΟΥ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ

Ο ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ
ΚΑΙ
ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΙΑΤΑ

ΑΘΗΝΑ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ "ΕΣΤΙΑ,"
1930

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

Ο ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΙΑΤΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Ο ΑΡΡΩΣΤΟΣ, δράμα	1911
ΤΟ ΜΠΑΛΣΑΜΩΜΕΝΟ ΑΓΟΡΙ, δράμα	1912
Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΓΡΥΠΑΡΗΣ, όμιλία	1920

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΜΙΛΤΟΥ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ

Ο ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ
ΚΑΙ
ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΙΑΤΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ "ΕΣΤΙΑ,"
1930

ΤΥΠ. "ΕΣΤΙΑ", 4448

ΖΩΗ και ποίηση είναι δυὸ ἀλληλένδετα και ἀλληλοεξαρτώ-
μενα πράγματα ποὺ χαρακτηρίζουν και συμπληρώνουν τὸ
ἓνα τᾶλλο, ὅπως τὸ λουλούδι κ' ἡ μυρουδιά του. Ὅπως κάθε
λουλούδι ἔχει τὴ δικιά του μυρουδιά και δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ
νοιώσουμε και νὰ αἰστανθοῦμε τὸ δυόσμο μὲ μυρουδιά τριαντά-
φυλλου, ἔτσι και κάθε ποιότητα ζωῆς ἔχει κατ' ἀνάγκη και τὸ
ἀνάλογό της ἄρωμα και κάθε κομμάτι ζωῆς σὲ μιὰ ὀρισμένη
ἐποχή της κ' ἓναν ὀρισμένον τόπο παράγει και τὴν ἀνάλογή της
ποίηση. Μόνο ἔτσι μπορεῖ τὸ ζωντανὸ και ἀληθινὸ αὐτὸ
ἄρωμα τῆς ζωῆς νὰ περιέχει και τὴν αἰώνιαν ἀλήθεια και
παρ' ὅλη ἴσως τὴ φαινομενικὰ περιορισμένη ἐμφάνιση και
ζήση του νὰ εἶναι παντοτινὰ δροσερὸ και ἀπέθαντο σὲ ὅλες
τὶς στιγμὲς τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας.

Κάθε λαὸς και κάθε ἐποχή, κάθε μεσουράνημα και κάθε
κατρακύλισμα, συνειδητὴ ζωὴ τοῦ νοῦ ἢ σκοτεινὴ ἐγκατάλειψη
και βαρβαρότητα ἔχουνε δράση και ἔκφραση ἐνωμένα σ' ἓνα
σύνολο και σὲ μιὰ ἐνιαία μορφή. Ἔτσι και ἡ νεοελληνικὴ ζωὴ
ἔχει κι αὐτὴ τὴ δικιά της ζωὴ και τὴ δικιά της ἱστορία και
εἶναι φυσικὸ συνεπῶς νὰ ἔχει κι αὐτὴ σὲ κάθε καιρὸ και σὲ
κάθε περιπέτειά της και τὸ χαρακτηριστικὸ της καλὸ ἢ κακὸ
ξεχωριστὸ ἄρωμα και τὴν ἀνάλογη ποίησή της.

Ποιὰ εἶταν ὅμως ἡ ζωὴ τῆς νέας Ἑλλάδας στὸ πρῶτο
ξαναγέννημά της; Δὲν εἶναι τώρα δυνατὸ νὰ εἰπωθοῦν πολλὰ
λόγια ἐξερευνητικὰ τῆς ζωῆς ἐκείνης. Τοῦτο μονάχα πρέπει νὰ

προσεχει. Βαθυστόχαστη σκέψη και πάλη οικονομική, έρωτική λαχτάρα και κοινωνικὸς ἄλτρουϊσμός, ὑπερφίαλη κατάκτηση και θρησκευτικὸ παραλήρημα, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἡ συναισθηματικὴ ζωὴ ποὺ γεννιέται ἀπ' ὄλ' αὐτὰ εἶναι ποὺ κινοῦν κάθε φορὰ μὲ ἀνισόρροπα ταλαντέματα τὶς μᾶζες και τοὺς λαοὺς. Κάθε στιγμή ἀπ' αὐτὲς περιέχει κι ὅλες τὶς ἄλλες, ὅμως μιὰ δίνει τὸ χαρακτήρα και τὴ μορφή σὲ κάθε ἄνθρωπο και σὲ κάθε ἐποχὴ. Κι ὅπως σὲ κάθε ἄνθρωπο και σὲ κάθε ζωντανὸν ὄργανισμό, ἔτσι και σὲ κάθε λαὸ ὑπάρχουν σαφῶς καθορισμένες οἱ ἡλικίες ποὺ δίνουν τὸ χρωματισμὸ και καθορίζουν τὴν ἔνταση ὄλων τῶν ψυχικῶν του αὐτῶν καταστάσεων. Κι ἀκόμα δίπλα στοὺς ἐσωτερικοὺς αὐτοὺς κόσμους ὑπάρχουν οἱ ἔξωτερικὲς ἐπιρροὲς και τὰ καθημερινὰ γεγονότα και ὄλ' αὐτά, ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τῆς δυνάμει τους κι ἀνάλογα μὲ τὴ δεχτικότητα τῆς ψυχῆς και τῆς στιγμῆς καθορίζουν και τὴν εἰκόνα τοῦ λαοῦ και τοῦ ἀνθρώπου. Κι ἀνάμεσα στοὺς τέτοιους ἢ τέτοιους ἀνθρώπους κάθε ἐποχῆς εἶναι και φύσεις ὑπέριστερες ποὺ συγκεντρώνουν ὄλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα σ' ἕναν ἄνθρωπο, τὴν ψυχικὴ κατασκευή ὅμοια μὲ τὴν ψυχικὴ κατασκευή τῆς φυλῆς τους, τὴν ἡλικία ἀνάλογη μὲ τὴν ἡλικία τῆς ὄλης γενιᾶς και ποὺ δέχονται τὴν ἐπιρροὴ ὅπως ὄλο τὸ περιβάλλον μαζί και ἀντιπροσωπεύουν ἔτσι τὴ μιὰ ὀρισμένη στιγμή ἐκφράζοντάς τὴν μ' ἕνα καλλιτεχνικὸ ἔργο τους. Εἶναι οἱ παντὸς εἶδους καλλιτέχνες αὐτοὶ και πιὸ πολὺ οἱ τεχνίτες τοῦ λόγου κ' οἱ ποιητές.

Ποιὰ εἶταν λοιπὸν ἡ ψυχικὴ κατασκευή, ποιὰ εἶταν ἡ ἡλικία, ποιὲς οἱ ἐπιρροὲς και ποιὰ ἡ στιγμή ποὺ θὰ ἔδιναν τὴν ὀρισμένη μορφή και θὰ ξεδίπλωναν τὶς ἀρετὲς, ἢ τὶς κακίαις και τὴν ὀποιαδήποτε κοσμοθεωρία τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς στὴν πρῶτη ἐποχὴ τοῦ ξαναγεννημοῦ της; Ἡ ἱστορία μας βοᾷ και εἶναι γνωστὴ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη τῆς Ἑλλάδας. Ὅμως ἕνα πρέπει

ἀκόμα νὰ προσεχτεῖ. Ἡ ζωὴ κάθε λαοῦ στὸ πέρασμά της ἀνὰ τὸ χρόνο ἔχει ἀκμὴ καὶ παρακμὴ καὶ εἶναι κύκλοι πού τρέχουν δείχνοντας πότε θριαμβικὰ ἀνεβάσματα καὶ πότε θλιβερὰ κατακυλίσματα πού τὴν ἔχταση καὶ τὸ ὕψος τους καθορίζουν ἐκάστοτε παράγοντες ἀπρόβλεπτοι καὶ συνδυασμοὶ ψυχικοί, ἱστορικοὶ καὶ τῆς στιγμῆς, ἄπειροι. Ὁ κάθε κύκλος τῆς ζωτικῆς αὐτῆς διαδρομῆς ἔχει φυσιολογικὴ ἐξέλιξη ἀνάλογη μὲ τὴν ἐξέλιξη κάθε φυτικοῦ ἢ ζωικοῦ ὄργανισμοῦ. Ἐχει ἐποχὴ παιδική κ' ἐφηβική, ἔχει ἐποχὴ μεστώματος καὶ ἀνδρισμοῦ, ἔχει καὶ ἐποχὴ γεροντικῆς ἐπιστροφῆς ἢ σκοτεινῆς ἡσυχίας.

Ἔτσι μετὰ τὴν τρομαχτικὴ νεκροφάνειά της ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ πού εἶχε ἀρχίσει γύρω στὰ 1800 τὸ νέο ἀνέβασμά της παρουσιάζει κατ' ἀνάγκη στὴν πρώτη της περίοδο μιὰ παιδικὴ ζωὴ πού εἶταν φυσικὸ νὰ κυβερνηθεῖ ἀπὸ τὸ παιδικὸ συναίσθημα τοῦ ἀκατανόητου θαυμασμοῦ καὶ τῶν λογιῶν λογιῶν ἐπιρροῶν καὶ πρῶτα πρῶτα ἀπὸ τὸν παιδικὸ θαυμασμό, τὴν πίστη καὶ τὴν κατάπληξη τῶν μεγάλων του προγόνων. Ἔγινε αὐτό, κι ὅ,τι γίνεται ἔχει τὸ λόγο του καὶ τὴ νόμιμη αἰτία.

Ἡ τέτοια πρώτη ζωὴ τῆς νεοελληνικῆς φυλῆς εἶχε κι αὐτὴ τὸ ἄρωμά της. Ἐφάνηκαν τότε δίπλα καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὸ λαϊκὸ τραγούδι τὰ πρῶτα ἔντεχνα δημιουργήματα τῆς νεοελληνικῆς ψυχῆς. Ὅμως ἀκούστηκαν δυὸ χοροὶ τότε ἀπὸ δυὸ μεριεὶς παράξενοι καὶ ἀσυνταίριαστοι στὸ χαραχτῆρα καὶ τὴ μορφὴ τους. Ἀπὸ τὴ μιά, στὰ σύνορα τῆς ἑλληνικῆς πατρίδας καὶ στὸ περιθώριο τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, ἔζησε ἓνας ποιητῆς πού ἡ ψυχὴ καὶ τὸ ἔργο του ἔχει ἓναν περίεργο χαραχτῆρα. Ὁ ποιητῆς αὐτὸς εἶναι, μᾶς λένε, ὁ μεγάλος ποιητῆς τῆς νέας Ἑλλάδας, γιατί τὰ τραγούδια του ὅσο λιγοστὰ κι ὅσο ἀκρωτηριασμένα ἀπὸ τὴν τύχη κατόπι ἢ ἐξαρχῆς ἀπὸ τὴ γέννησή τους κι ἂν εἶναι, ἔχουνε τὴ σφραγιδα τῆς μεγάλης τέχνης στὴ σύλληψη καὶ στὴν ἰδέα, στὸ αἶσθημα καὶ στὴ μορφὴ. Οἱ κανόνες τῆς τέχνης καὶ τῆς

σοφῆς αἰσθητικῆς ἐπιστήμης, ἡ ζυγιασμένη φιλοσοφικὴ ἰδέα ποὺ κυβερνᾷ ἀνὰ τοὺς αἰῶνες τὸν ἄνθρωπο καὶ ἡ μετρημένη φόρμα ποὺ πρέπει νὰ ὑποτάσσει μιὰ ψυχικὴ ὁρμὴ γιὰ νὰ συμπῆξει ἓνα ἔργο Τέχνης, ὅλα μιᾶν γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ποιητῆ τούτου. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους, τοὺς ὑπεράνω τῶν συνόρων τόπου καὶ χρόνου ποιητές, κ' ἐπειδὴ τὰ τραγούδια του εἶναι γραμμένα μὲ τὰ πρῶτα ἔντεχνα σαλέματα—γενναῖα σαλέματα—τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας, εἶναι γι' αὐτὸ κι ὁ πρῶτος κι ὁ μέγας ποιητὴς τῆς νεοελληνικῆς πατρίδας. Εἶναι ὁ ποιητὴς Σολωμὸς ποὺ γιὰ νὰ βρεῖ ὅμως κανεὶς τὸ μέτρο τῆς ἀξίας του πρέπει νὰ τρέξει στοὺς Δάντε καὶ Μόντη, στοὺς Schiller καὶ Hegel, στὴ φιλοσοφία καὶ στὴν αἰσθητικὴ.

Ἄλλὰ πλάι στὸ Σολωμὸ καὶ τοὺς σολωμικοὺς ποιητὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, στὴν καρδιὰ τῆς Ἑλλάδας, ἓνα σμῆνος ἄλλων λησμονημένων πιά σήμερα ποιητῶν γέμιζε τὴν ἀτμόσφαιρα μὲ φωνές, ἄλλοτε ἀπλοϊκὲς καὶ κακότεχνες, κι ἄλλοτε μὲ σοβαρόφρονους ἀλαλαγμοὺς καὶ παθητικὰ παραμιλήματα. Τὴν ἀξία τῶν ποιητῶν τούτων δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς σωστὰ νὰ καθορίσει, ἂν ἔπαιρνε τὸ ἴδιο μέτρο ποὺ θὰ μετροῦσε καὶ τοὺς ἐφτανσιώτες ποιητές. Ἐκεῖ εἶταν ἓνα κομμάτι τῆς μεγάλης εὐρωπαϊκῆς ζωῆς ποὺ ζητοῦσε, διαμορφωμένο πιά, νὰ εἰσχωρήσει στὴ μόλις σχηματιζόμενη τότε ἑλληνικὴ συνείδηση, ἐδῶ εἶταν μιὰ ρομαντικὴ κατάπληξη ἑνὸς νέου παιδιοῦ ποὺ ξαφνικὰ ἐπέστρεφε στὰ γκρεμισμένα παλάτια τῶν πατέρων του καὶ ποὺ ζητοῦσε ἀπὸ τὸ μῦθο καὶ τὴν παράδοση, ἀπὸ τὸ θρύλο καὶ τὸ νεκρὸ βιβλίον νὰ τἀναστηλώσει τέτοια κι ἀπαράλλαχτα ὅπως μιὰ φορὰ κ' ἓναν καιρὸ ὑπῆρξαν. Παράξενα ποιητικὰ ἡμιχόρια ἑνὸς δράματος ποὺ ξετυλιγόταν ζωντανὰ καὶ πολὺκαιρα στὴ σχηματιζόμενη τότε μόλις νέα πατρίδα. Ἀπὸ τὴ μιὰ ἓνας κόσμος συνετὸς καὶ διαμορφωμένος πιά ἔξω ἀπὸ μᾶς σ' ἄλλους τόπους καὶ κοντὰ σ' ἄλλους λαούς, ποὺ μὲ μάτι φιλόστοργο ἀλλὰ

φρόνιμο, πονετικό ἀλλὰ συγκρατημένο ἔβλεπε σὰ θέαμα νὰ σπαρταράει μιὰ ἡρωϊκὴ ζωὴ ποὺ τὴν ἀγαποῦσε σὰ δικιά του, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ τραγωδία τοῦ παιδιοῦ ποὺ ζητοῦσε νὰ ζήσει τὴ δικιά του ζωὴ ὄχι παιδικά, φαιδρὰ καὶ ἀπλοϊκὰ, ὁμόλογα μὲ τὴ φύση του, ἀλλὰ παράκαιρα καὶ βιαστικά σὰ μικρομέγαλος ἀνθρωπάκος τραβιούμενος ὄχι τοῦλάχιστο ἀπὸ μιὰ νέα μελλοντική ζωὴ μεγάλων, ἀλλὰ στολισμένος ἔξωτερικά μὲ χτυπητὰ κουρέλια, ξαναφτιαγμένα πάνω στὰ καλούπια τῶν μεγάλων προγόνων του.

Δυὸ κόσμοι καὶ δυὸ ψυχές. Ἡ μιὰ μὲ μάτι δεινὸ καὶ αὐστηρὸ μὲ βιά μετροῦσε τὴν ἑλληνικὴ γῆ προσπαθώντας νὰ γίνει αὐτὴ ἡ ψυχὴ της, κ' ἡ ἄλλη αὐτὴ ἡ ζωντανὴ ψυχὴ ποὺ σφάδαζε σὰν ψάρι καὶ προσπαθοῦσε νὰ περικλείσει τὸν ἑαυτὸ της μέσα σὲ ἀκρωτηριασμένα ἀγάλματα ποὺ σ' ἄλλους χρόνους κι ἄλλους καιροὺς, ἄλλη ζωὴ τὰ εἶχεν ἐμψυχώσει. Τὴν παιδικὴ αὐτὴ ἡλικία γέμιζαν ὄχι ἀπλοϊκὰ δράματα παραμυθένια καὶ ρόδινα, ὅπως θὰ εἶταν φυσικὸ γι' αὐτὴ, ἀλλὰ τὴν τάραξαν βρυκόλακες στεγνοὶ καὶ τυραννικοὶ ποὺ ζητοῦσαν αὐτοὶ νὰ καθοδηγήσουν σ' ἓνα δρόμο ἀντίφορο τῆ νεαρῇ ἐκείνῃ ζωῇ. Ἔτσι πέρασε ἡ ἡλικία αὐτὴ τῆς δροσιᾶς καὶ τοῦ μύθου, τῆς ἀπλοϊκῆς ἀθωότητος καὶ τοῦ πολεμικοῦ παιγνιδιοῦ κάτω ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς ψεύτικης σοβαροφάνειας τῶν τύπων καὶ τῆς προγονοπληξίας. Ἡ ἐπιτήδευση καὶ ὁ ἐκβιασμός, ὅσο κι ἂν ἔλυωνε πολλὰς φορὰς μέσα στὴ δροσοπηγὴ ποὺ ἀνάβλυζε ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ψυχὴ, ὅμως καταφάνερα ἄφινε τὰ σημάδια του, καὶ μιὰ εἰκόνα κωμικὴ ἐνὸς μικρομέγαλου παιδιοῦ φασκιωμένου μέσα σὲ μακρὰ πανταλόνια, εἶναι χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Κατὰ ἐπιδρώντας ὅλ' αὐτὰ ἔφεροναν σάστισμα στὸ φυσιολογικὸ ξετύλιγμα, καὶ κοινωνικὰ ἢ πολιτικὰ ἀνέκδοτα, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὁ γραπτὸς λόγος μαρτυροῦν γιὰ πάντα γιὰ τὸ χάος ποὺ εἶχε περιπέσει τότε ἡ νεοελληνικὴ ψυχὴ.

Ἔτσι ἀπὸ τὰ δυὸ παραπάνω ἡμιχόρια τοῦ ποιητικοῦ κόσμου οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο δὲν ἔδιναν τὴν εἰκόνα τῆς πραγματικῆς ζωῆς. Τὸ ἓνα εἶταν στὸ περιθώριο, τὸ ἄλλο εἶταν θλιβερὰ νοθεμένο καὶ δυσδιάκριτο. Μονάχα ἡ λαϊκὴ μουσα, τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, ἡ καθαρὴ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας ἀνάδινε ἀκόμα τὸ ἄρωμα κάποιας πραγματικότητος, ὅμως κ' ἐκείνων ἡ ἐποχὴ πιά εἶχε περάσει καὶ ὁ νέος κόσμος πὺν ἔπρεπε νὰ σχηματιστεῖ ἀπαιτοῦσε καὶ τὴν ἀνάλογη ἔντεχνη ποίηση καὶ τὸν ἀντιπροσωπευτικὸ ποιητὴ της.

Τότε σὲ τέτοια στιγμή φανερώθηκαν τὰ πρῶτα σφαδάσματα τῆς νέας ἡλικίας πὺν κατ' ἀνάγκη θὰ ἐπακολουθοῦσε στὴν παιδική. Ἡ ἡλικία αὐτὴ θὰ ἐρχόταν ὀπωσδήποτε καὶ ἴσως μονάχα τὴν ἀπότομη καὶ γρήγορη ἐμφάνιση καὶ τ' ὄριμασμα τῆς καθόρισε τὸ τυραννικὸ πνίξιμο τῆς προηγούμενης. Στὸν πεζὸ λόγο καὶ στὴν ἴδια κακόζηλη φωνή, μὲ τὸ Βερναδάκη καὶ τὸ Ροῦδη στὴν ἀρχή, καὶ ὕστερα μὲ τὸ τολμηρὰ γυμνὸ καὶ σαρκαστικὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη, ἀκούονται οἱ πρῶτοι ἀσυγκράτητοι καὶ ὀργισμένοι τιναγμοὶ καὶ τὰ πρῶτα θυμωμένα ξεφωνίσματα τοῦ ἐφήβου πὺν ξυπνοῦσε. Τὸ θέμα κ' ἡ ἀφορμὴ εἶτανε γνωστὸ πολὺ πρωτίτερα, ὅμως τώρα μονάχα ἀποχοῦσε τὴν πραγματικὴ σημασίαν του, γιατί τώρα ἴσως μονάχα φανερώθηκε στὴν πραγματικὴ στιγμή του.

Εἶταν τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Εἶχαν μιλήσει κι ἄλλες ἐποχὲς γιὰ τὸ ζήτημ' αὐτό, ἀπὸ τὸ Σοφιανὸ ἴσαμε τὸ Βηλαρῶ καὶ τὸ Σολωμό. Ὅμως ποτὲ δὲ δόθηκε σ' αὐτὸ ἡ σημασία πὺν δινότανε τώρα, γιατί τώρα μονάχα μιλοῦσε μὲ τέτοια φωνὴ μιὰ ψυχὴ ὄριμη καὶ ἐσωτερικὰ ἐπαναστατημένη. Τὸ ζήτημα εἶταν φαινομενικὰ μονάχα γλωσσικόν. Ἡ οὐσία του εἶταν πολὺ βαθύτερη, γι' αὐτὸ καὶ τάρραξε συθέμελα τὴν ἐλληνικὴ ζωὴ, ἔγινε τόσο ἀκουστὸ καὶ δημιουργήσε τέτοιο θόρυβο. Τώρα δὲ μιλοῦσαν πιά οὔτε οἱ λέξεις, οὔτε κἂν τὰ κοινωνικὰ μονάχα ζητήματα,

ὅπως θέλουνε νὰ παραστήσουνε πολλοί. Τώρα μιλοῦσε μιὰ νέα ἐποχή, μιὰ νέα φωνὴ ἀνδρικότερη, μιὰ νέα ζωὴ γεμάτη περίσσιους χυμούς, τώρα μιλοῦσε ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία τῆς νέας Ἑλλάδας. Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα εἶταν ἀφορμὴ μονάχα γιὰ τὴν κραυγὴ τῆς, ὅπως ἀφορμὲς συγκεκριμένες καὶ συνέπειες μονάχα εἶταν τὸ χτύπημα τῆς προγονοπληξίας καὶ τὸ χτύπημα τῶν χίλιων παλιῶν εἰδώλων, πὺν ἀρχίζε ἀπὸ τὶς λέξεις καὶ τοὺς τύπους καὶ ἔφτανε ὡς στὶς ἀξίες τὶς πνευματικὲς, τὶς καλλιτεχνικὲς, τὶς ἠθικὲς.

Εἶταν ἡ ψυχὴ τῆς ἐποχῆς τέτοια, πὺν ἐπαναστατημένη καὶ μὲ ἓνα νέον τρόπο ρομαντικὴ, θὰ χτυποῦσε ἐξίσου καὶ κάθε ἄλλη ὁποιαδήποτε παλιὰ Ἀξία ἰσχυρὴ, ὁσοδήποτε κι ἂν δικαιολογοῦσε μὲς στὸν παλιὸ κόσμον τὴ θέσιν τῆς. Εἶταν ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας πὺν ξυπνοῦσε καὶ πήγαινε ἀπὸ τὴ μιὰ ἡλικία στὴν ἄλλη, ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία τῆς ἀτημελησίας καὶ τῆς ὑπόταγῆς στὴν τρομερὴ, ἀνυπόταχτη, ἀσυγκράτητη, ὀργισμένη καὶ ἀρνητικὴ, ἀλλὰ συνάμα πανωραία καὶ δημιουργικὴ ἐφηβικὴ ἡλικία. Τὴν ἐποχὴ ἀκριβῶς ἐκείνη φανερώθηκε ὁ ποιητὴς. Ὁ Παλαμᾶς.

Μιλοῦν πολλοὶ γιὰ τὶς χίλιες ἀπόψεις τοῦ ἔργου τοῦ Παλαμᾶ καὶ προσπαθοῦν νὰ τὸ χαρακτηρίσουν παίρνοντας πότε τοῦτο καὶ πότε κεῖνο τὸ γνῶρισμα καὶ φανέρωμά του. Ἄλλοι μιλοῦν γιὰ τὴν Πατρίδα τοῦ Παλαμᾶ, ἄλλοι γιὰ τὴν κοινωνιολογικὴ σημασία του, ἄλλοι γιὰ τὴ λυρικὴ σκέψη πὺν ξετυλίγει καὶ τὴ φιλοσοφικὴ του διάθεση, ἄλλοι γιὰ τὸ αἶσθημα καὶ γιὰ τὴ μορφὴ. Ἄλλοι μιλοῦν γιὰ τὴν ἐνότητα ἢ τὶς ἀντιφάσεις του, γιὰ τὴν ποιητικὴ μακρηγορία ἢ τὸ διανοητισμὸ καὶ ἄλλοι γιὰ ἄλλα, προσπαθώντας ἔτσι νὰ βροῦν τὴν ἀξία του καὶ νὰ τοποθετήσουν τὸ πολυποίκιλον καὶ τεράστιον αὐτὸ ἔργο. Ἐχουν ἴσως δίκιον ὅλοι αὐτοὶ καὶ εἶναι ἀλήθεια πὺς θὰ μπορούσε βιβλία ὀλάκερα νὰ γράψει κανεὶς ἀναλύοντας ἓνα ἓνα τὰ

σημάδια αὐτὰ τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου. Ὅμως κατ' αὐτὸν μονάχα τὸν τρόπο μιλώντας κανεῖς ἀδικεῖ καταφάνερα τὸ ἔργο τοῦτο, γιατί τοῦ δείχνει μιὰ μονάχα πλευρὰ καὶ τοῦ καταστρέφει τὴν ἐνιαία ψυχὴ καὶ τὴ σφιχτὴ ὁμοιογένεια τῆς ὅλης μορφῆς του. Ἐπισταμένως μελετώντας κανεῖς τὸν Παλαμᾶ, ἴσως νὰ βρεῖ καὶ ἀσυνέπειες καὶ ἀκαθόριστα ἢ σκοτεινὰ σημεῖα ποὺ δὲ μποροῦνε νὰ δικαιολογηθοῦν καὶ νὰ τοποθετηθοῦν σὲ μιὰ μονάχα ὀρισμένη ἢ στενὴ ἄποψη. Καὶ μένουν ἔτσι κενὰ χάσματα ἢ περισσεύουν γραμμές, πράγμα ποὺ μπορεῖ νὰ κατηγορήσει ἀμορφία ἢ κακὴ σύνθεση. Τίποτε ἀπ' αὐτά! Τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἔχει μιὰ γραμμὴ ὁμοιογενὴ καὶ συνεπῆ, ἔχει ἐνότητα, ἔχει ὀρισμένη μορφὴ, ὀρισμένη ἀρχὴ καὶ ὀρισμένη κατεύθυνση. Χίλια ὅμως λόγια δὲ θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρίσουν τὸ πολυποίκιλο αὐτὸ ἔργο, ὅσο μιὰ μικρὴ καὶ χαρούμενη μονάχα λεξούλα: Νιάτα!

Νιάτα. Κάθε ἀληθινὸς ποιητὴς ἔχει μέσα του κάτι ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ. Ὅμως ὑπάσχουν παιδιὰ καὶ παιδιὰ στὴ ζωὴ, κι εἶναι ἄλλα ποὺ σοῦ θυμίζουν τὰ νιάτα κι ἄλλα ποὺ σοῦ θυμίζουν τὰ γερατειά. Ἐτσι, ἐνῶ μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἐνὸς σωστοῦ ποιητῆ μιλάει ἡ ἀγνότητα, ἡ εἰλικρίνεια κ' ἡ φαντασία ἐνὸς μικροῦ παιδιοῦ, μπορεῖ πέρ' ἀπ' αὐτὸ νὰ εἶναι συνάμα σ' ὅλο τὸ ἔργο τοῦ ἐξ ἀρχῆς παιδὶ δροσερὸ ἢ γενναῖος ἔφηβος, ἄντρας μεστῶμένος ἢ γέρος ποὺ νὰ μυρίζει λιβάνι καὶ γερατειά. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὁ αἰώνιος ἔφηβος καὶ ὁ νέος ὁ παντοτινός. Πίσω ἀπ' ὅλο τὸ ἔργο αὐτό, πίσω, ἀπὸ κάθε λέξη, κάθε στίχο, κάθε στροφὴ, μέσα ἀπὸ κάθε πόνο, πίκρα ἢ ρεμβασμὸ χτυπάει μιὰ καρδούλα δεκάξη κ' εἴκοσι χρονῶν.

Ἐφηβος, νέος! Ἡ δευτέρα γέννηση τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ξαναγέννημα, ἡ ἡλικία τόσο τῶν σωματικῶν ὅσο καὶ τῶν ψυχικῶν μεταβολῶν κάθε ἀνθρώπου. Ἡ ἡλικία τοῦ μυστηρίου καὶ τῆς ἀπομόνωσης, τῆς δυνατῆς ἄρνησης καὶ τῶν μεγάλων

δραμάτων. Ἡ ἡλικία τῆς ἀπαρέσκειας καὶ τῆς περιφρόνησης, τοῦ συντριμματος τῶν παλιῶν ἀξιῶν καὶ τοῦ στηλώματος τῶν νέων, τοῦ ἀσυγκράτητου πόνου καὶ τῶν τολμηρῶν χειρονομιῶν. Ἡ ἡλικία τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς μεγάλης χαρᾶς, τῆς περιπλάνησης καὶ τῆς ἀναζήτησης, τῆς μεγαλόπνοης σύλληψης καὶ τῆς ἀκαταπόνητης ἐνέργειας, ἡ ἡλικία τῆς λευτεριᾶς, τῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς δημιουργίας! Ἡ Ἑλλάδα τῶν τελευταίων σαράντα ἐτῶν, ἡ ἱστορία τοῦ παλαμικοῦ ἔργου!

Δὲ χρειάζεται πολὺ νὰ βυθιστεῖ κανεὶς γιὰ νὰ δεῖ τὴν ψυχικὴ συγγένεια τῶν τριῶν αὐτῶν παραγόντων: Νεανικὴ ἡλικία, νεοελληνικὸς εἰκοστὸς αἰώνας κ' ἔργο παλαμικόν. Τὸ ἓνα εἶναι ἐρμηνεία τοῦ ἄλλου, τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου συνέπεια, τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου ἀντικαθρέφτισμα. Τὸ ἓνα τὸ τριαντάφυλλο καὶ τᾶλλο ἢ μυρουδιά του. Ἀπὸ τῆ λέξη καὶ τὸ στίχο καὶ τὸ νοῦ καὶ τὸ αἴσθημα τοῦ Παλαμᾶ δὲν εἶναι τίποτα ποὺ νὰ ἐλέγχει παράκαιρο φανέρωμα ἢ παράκαιρο ἔρχομό, ὅπως συμβαίνει συχνὰ μὲ τὸ Σολωμικὸ ἔργο ἢ μὲ τὴν ψυχικὴ αὐτοκαταδίκη τῆς πρώτης μας ποίησης. Ὁ Σολωμὸς δὲν ξεπήδησε αὐθόρμητα ἀπὸ μιὰ ἑλληνικὴ ἀνάγκη. Ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ πάλι ποίηση αὐτοκαταδικάστηκε σὲ ἄγονο μαρασμό.

Ἄλλὰ ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὁ πρῶτος Ἕλληνας ποιητῆς ποὺ γεννιέται στὸν καιρὸ τοῦ ἀπὸ ἓνα ὠρίμασμα καὶ μιὰ ἀνάγκη φυσιολογικὴ τῆς νεοελληνικῆς διαδρομῆς, αὐξάνεται ὁμόλογα καὶ φυσικά, ἀπλώνει ρίζες παντοτινὲς καὶ χύνει δυνατὴ μυρουδιά ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ρούφηξε τὶς ἱμάδες γιὰ νὰ γιγαντωθεῖ. Εἶναι λουλούδι τοῦ καιροῦ καὶ τῆς γῆς του. Εἶναι ὁ πρῶτος σπινθηρᾶς ποὺ τινάζεται ἀπὸ μιὰ μεστὴ ρέματα ἀτμόσφαιρα καὶ κατακαίει ὅπου πέσει καὶ πλημμυραεὶ μὲ λάμψη τυφλωτικὴ ἀνθρώπους καὶ γῆ. Εἶναι ὁ πρῶτος δικὸς καὶ ἀληθινὸς γι' αὐτὸ κι ὁ πρῶτος μεγάλος.

Εἶναι ὁ ποιητῆς τῶν νιάτων κι ὅταν νοσταλγεῖ τὰ παλιά,

κι ὅταν ὑμνεῖ τοὺς πατέρες, κι ὅταν στηλώνει βωμούς. Γιατὶ τότε καὶ οἱ ἀγάπες του οἱ παλιές ἔχουνε νέα μορφή, κ' οἱ ἀξίες ἔχουν πολὺ λίγη σχέση μετὶ τις γνωστές, συνειθισμένες καὶ τρέχουσες ἀξίες.

Ἡ πατρίδα του εἶναι κάποια ἄλλη πατρίδα, ὅπως τὴν εἶδε αὐτουνοῦ μονάχα ἡ ψυχὴ, οἱ θεοὶ εἶναι νέοι θεοί, ἡ τέχνη νέα τέχνη, κ' ἡ ἀρχαιότητα δὲν εἶναι ὅμοια μετὶ τὴν ἀρχαιότητα τῶν πολλῶν! Γιατὶ ὁ Παλαμᾶς δὲν εἶναι ὁ ἄγονος νοσταλγὸς τοῦ χτὲς ὅπως μᾶς τὸ παράδωκε ὁ στενὸς δάσκαλος, κι οὔτε κἂν ἡ ψυχρὴ ἱστορία. Ἀλλὰ κάποιου καινούργιου χτὲς ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μιὰ ρόδινη εἰκόνα ἑνὸς μεγάλου μέλλοντος.

Ἐμίλησαν γιὰ τὴν περιπλάνηση τοῦ παλαμικοῦ ἔργου καὶ γιὰ ξενικὲς ἐπιρροὲς σὰ νὰ μιλοῦσαν γιὰ ἐλαττώματά του. Θὰ εἶταν τὸ ἴδιο σὰ νὰ λέγαμε λόγια κακὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ μας ὅταν ὁρμᾶ πρὸς τοὺς πλατιοὺς ὀρίζοντες ἢ σὰ νὰ κατηγοροῦσαμε τὰ νιάτα γιὰ τὴν ὁρσάτη πλαστικότητά τους. Ὅμοια σκέψη ὀδήγησε μερικοὺς νὰ βγάλουν κακὰ συμπεράσματα γιὰ τὴ μορφή τοῦ ἔργου του, χωρὶς νὰ βλέπουν ὅτι αὐτὸ θὰ εἶταν ἀντίφαση τῆς ψυχικῆς κατασκευῆς τοῦ ποιητῆ καὶ δυσαρμονία του μετὶ τὴν ἐποχὴ του. Γιατὶ τότε ἡ ἔπρεπε ὁ Παλαμᾶς νὰ ἔχει ζήσει σὲ ἄλλη κατασταλαμένη καὶ πρὸ πολλοῦ σχηματισμένη ἐποχὴ, ἐπομένως ἔξω καὶ ξένος ἀπὸ ἐμᾶς, ἢ ἡ σημερινή μας ἐποχὴ νὰ μὴν περνοῦσε τὴν ἡλικία αὐτὴ ποὺ περνᾶ σήμερα, ὅποτε πάλι ὁ Παλαμᾶς μετὶ τὴν τέτοια ψυχὴ του δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ὁ πραγματικὰ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος της. Ἔτσι καὶ οἱ νομιζόμενες ἀπὸ μερικοὺς ἀτέλειες τοῦ παλαμικοῦ ἔργου δὲν εἶναι πράγματι ἄλλο παρὰ ἀναγκαῖα συμπληρώματα καὶ χαρακτηριστικὰ σημάδια γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ καὶ ὁμοιόγενη ἐμφάνισή του. Χωρὶς αὐτὰ δὲ θὰ εἶχε τὴ χάρη, τὴ ζωντανάδα καὶ τὴν αἰώνια ἀλήθεια ποὺ ἀποχτᾶ σήμερα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ ὑπέρομετρα συγκρατημένα νιάτα μονάχα νοθεΐα

τοῦ ἑαυτοῦ τους μαρτυροῦν καὶ δὲ στέκουν πολὺ κοντὰ στὴν αἰώνια ἀλήθεια.

Ἡ βαθύτερη οὐσία κι ὁ χαρακτήρας τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ ἐφηβικὴ καὶ νεανικὴ ἡλικία. Καὶ ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ παλαμικοῦ ἔργου εἶναι ἡ ἄρνηση τοῦ ἄσχημου καὶ τοῦ κακοῦ καὶ ἡ δημιουργικὴ ὁρμὴ πρὸς τὸ ὠραῖο καὶ τὸ μεγάλο. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι καὶ θὰ μείνει ἀνὰ τοὺς ἐλληνικοὺς αἰῶνες ἡ μεγαλόστομη καὶ ἀθάνατη φωνὴ τῶν Νιάτων καὶ ἡ αἰώνια κ' εὐγενικὴ ἔκφραση τῆς ἡλικίας αὐτῆς. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἀποχτᾶ τὴν τεράστια καθολικὴ καὶ παιδαγωγικὴ σημασία του. Γιατὶ ἔτσι γίνεται ὁ μεγαλόπνοος ἐμψυχωτὴς τῆς Νέας Ζωῆς κάθε τόπου καὶ κάθε ἐποχῆς πὺ ἀρχίζει ν' ἀποχτᾶ δικιά της προσωπικότητα καὶ νὰ ξυπνᾶ πρὸς τὶς μεγάλες Ἀξίες.

Ποιητῆ,

Δὲ μιλάει τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἡ ταπεινὴ φωνὴ ἑνὸς δασκάλου. Πίσω ἀπὸ τὰ δέξια λόγια μου ἀκούονται τὰ χτυποκάρδια μᾶς περασμένης μου ἐποχῆς. Ἐδῶ καὶ δεκαπέντε χρόνια — θυμήσου ποιητῆ! — ἐκεῖ κάτου στὰ ὠραῖα χῶματα τῆς Ἀθήνας, μὰ φούχτα νέων παιδιῶν περιτριγύριζαν, σὰν πεταλοῦδες γύρω στὸ φῶς, τὸ σπῖτι καὶ τὴν ψυχὴ σου. Εἴταν οἱ νέοι τῆς «Φοιτητικῆς σου Συντροφιάς», εἴταν οἱ φίλοι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἔργου σου, οἱ συναγωνιστὲς καὶ βοηθοὶ σου. Εἴταν τότε τὸ πρῶτο ἀναρράγωμα στὸ φῶς καὶ στὴ ζωὴ τῶν νεοελληνικῶν νιάτων, ἀνάλογο μὲ τὴ γερμανικὴ Jugendbewegung πὺ εἶδα κατόπι στὸ Βορριᾶ. Θυμήσου ποιητῆ! Οἰστροχτυπημένοι τότε ὑψώναμε τὰ χέρια πρὸς τοὺς ἀχανεῖς καὶ ρόδινοὺς οὐρανοὺς κι ὀρίζοντες, σὰ σὲ δέηση καὶ σὰ σὲ κατάρα, κ' ἡ κίνησή μας αὐτὴ εἴταν ἓνα μὲ τὸ τραγούδι σου, γιατί καὶ τὸ τραγούδι σου δὲν εἴταν τίποτ' ἄλλο γιὰ μᾶς παρὰ ἡ ζωὴ μας. Γιατὶ ἔμεις εἴμασταν τότε ἡ ψυχὴ σου, καὶ ἡ ψυχὴ σου ἐσένα εἴταν τὸ

κορμί τὸ δικό μας. Κοίταξε γύρω, ποιητή! Ὁ κόσμος γέμισε ἀπὸ νιάτα, ὁ κόσμος δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ γεμίσει ἀπὸ νιάτα. Ὁ κόσμος γέμισε ἀπὸ τὸ τραγούδι σου λοιπόν, ὁ κόσμος δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ γεμίσει ἀπὸ τὸ παλαμικὸ τραγούδι! Δάσκαλος τώρα τῶν Νιάτων ἐγώ, τί νὰ τοὺς πῶ, γιὰ Σὲ ὅταν θὰ μὲ ρωτήσουν; Θὰ τοὺς διηγηθῶ τὴν ἱστορία μας ἐκείνη. Καὶ θὰ τοὺς πῶ ἀκόμα νὰ σκύψουν εὐλαβητικὰ ἐπάνω στὸ Τραγούδι Σου, γιὰ νὰ βρουν τὸν ἑαυτό τους ἀνίσως ἀκόμα δὲν τὸν ἔχουνε βρεῖ, γιὰ νὰ ξαναγυρίσουν στὸν ἑαυτό τους, ἀνίσως παραστράτησαν. Καὶ ξαίρω τότε τί θὰ συμβεῖ. Τὸ σιῆθος τους μὲ βία θὰνεβοκατεβεῖ, τὰ δάχτυλα θὰ μαζευτοῦν σὲ δυνατὲς γροθιῆς καὶ τὰ πλημμυρισμένα ἀπὸ δάκρυα καὶ ἀστραπὲς μάτια τους θ' ἀτενίσουν ἐκστατικὰ τοὺς μακρυνοὺς ὁρίζοντες. Καὶ τότε πιά ἡ ψυχὴ μου ἐμὲ θὰ γεμίσει ἀπὸ χαρὰ γι' αὐτοὺς καὶ ἀπὸ εὐγνωμοσύνη γιὰ Σένα.

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβρης 1927.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000080311

UNIVERSITY OF
MICHIGAN

ANN ARBOR

ΓΙΑ ΝΑ ΓΝΩΡΙΣΟΥΜΕ ΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑ

ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΣΕΙΡΑ

- Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ: Εισαγωγή στο Παλαμικό έργο.
 *
 Ή Σάτιρα του Παλαμά (τυπώνεται).
 Γ. Κ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗ: Το παιδί στην ποίηση του Παλαμά.
 *
 Ο Παλαμάς και το Σπίτι.
 ΔΙΔΗ ΙΑΚΩΒΙΔΗ: Οί Χαιρετισμοί της Ήλιογέννητης.
 *
 Ή Γυναίκα στο Παλαμικό έργο (τυπώνεται).
 Α. ΦΟΥΤΡΙΔΗ: Παλαμάς και Ήσιόδος.
 Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ: Ο Προφητικός.
 Μ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ: Ο Κωστής Παλαμάς και τὰ Ἑλληνικά νιάτα.

ΕΚΤΟΣ ΣΕΙΡΑΣ

- Δ. ΠΑΛΑΜΑ: Ή Φοινικά (Αναλυτικό σημείωμα) Ἀθήνα, 1912.
 Γ. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ: Το ποιητικό έργο του Κ. Παλαμά.
 (Ἐκδότης Γ. Π. Ποταμιάνος) Ἀθήνα 1921.
 ΗΛΙΑ Π. ΒΟΥΤΣΙΦΡΙΔΗ: Κωστής Παλαμάς—Τὸ ποιητικό έργο του.
 (Ἐκδοτικός Οἶκος Ζηκάκη) 1923.
 Σ. ΧΙΔΙΑΔΑΚΗ: Ή Φυσιολατρεία στο έργο του Παλαμά.
 (Ἐκδοση Ὀδοιπορικοῦ Συνδέσμου) 1926.
 Δ. Σ. ΒΕΖΑΝΗ: Ὁ Παλαμάς Φιλόσοφος (τυπώνεται).